

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA IJODIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHDA XALQ OG'ZAKI IJODINING DIDAKTIK IMKONIYATLARI

Tursunova Maftuna Azimjonovna

Toshkent kimyo xalqaro universiteti namangan filiali

Boshlang'ich ta'lim nazariyasi va
metodikasi MPRI_23UA magistranti

Telfon raqam: +998936664690

Anotatsiya: Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijodiy fikrlashni rivojlantirish jarayonida xalq og'zaki ijodining didaktik imkoniyatlari tahlil etiladi. Xalq ertaklari, maqollar, topishmoqlar va dostonlarning o'quvchilarning tasavvurini boyitish, mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish va ijodiy yondashuvni rivojlantirishdagi o'rni yoritiladi. Shuningdek, xalq og'zaki ijodidan foydalanishning samarali metodlari va texnologiyalari taklif etiladi.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, ijodiy fikrlash, xalq og'zaki ijodi, ertaklar, maqollar, topishmoqlar, didaktik imkoniyatlar, innovatsion metodlar.

Kirish: Zamonaviy ta'lim tizimida boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijodiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Psixologik tadqiqotlar natijalariga ko'ra, o'quvchilarning faoliyat taraqqiyot darajasini o'rganish, ta'limning psixologik asoslarini bayon qilish, ularda aqliy faoliyatni shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, xalq og'zaki ijodi namunalarining yoshlar ta'lim-tarbiyasidagi o'rni va pedagogikada tutgan o'rni katta ahamiyatga ega[1]. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan 2017-yil 7-fevralda qabul qilingan "2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor

yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi"da ta'lim sifatini oshirish, yosh avlodni har tomonlama rivojlantirish masalalari alohida ta'kidlangan. Bu esa boshlang'ich ta'limda ijodiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan yangi yondashuvlarni joriy etishni talab etadi. Xalq og'zaki ijodi, jumladan, ertaklar, maqollar, topishmoqlar va dostonlar, o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirishda muhim didaktik vosita sifatida xizmat qiladi[2]. Ular orqali bolalarda tasavvur, mantiqiy tafakkur, estetik did kabi qobiliyatlar shakllanadi. Masalan, xalq maqollari yordamida o'quvchilarda vatanparvarlik, mehnatsevarlik va axloqiy fazilatlarni shakllantirish imkoniyatlari aniqlandi. Shunday qilib, xalq og'zaki ijodining didaktik imkoniyatlarini boshlang'ich ta'lim jarayoniga integratsiya qilish, o'quvchilarning ijodiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali natijalar berishi kutilmoqda. O'zbekiston Respublikasida boshlang'ich ta'lim tizimini takomillashtirish va o'quvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan keng ko'lamlı islohotlar amalga oshirilmoqda[3]. Bu jarayonda xalq og'zaki ijodi namunalarini ta'lim jarayoniga integratsiya qilish alohida ahamiyat kasb etadi. Ta'lim tizimidagi islohotlar doirasida, o'quvchilarning ijodiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish uchun zamonaviy pedagogik yondashuvlar joriy etilmoqda. Xususan, boshlang'ich sinf o'quvchilarida ilmiy dunyoqarashni fanlararo integratsiyalash asosida takomillashtirish masalalari bo'yicha ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Bu izlanishlar o'quvchilarning mantiqiy, tanqidiy va ijodiy tafakkurini rivojlantirishga qaratilgan. Shuningdek, xalq og'zaki ijodi namunalarini ta'lim jarayoniga kiritish orqali o'quvchilarning estetik didi, axloqiy fazilatlari va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga e'tibor qaratilmoqda. Masalan, xalq ertaklari, maqollar va topishmoqlar orqali o'quvchilarda mustaqil fikrlash, tanqidiy yondashuv va estetik baholash ko'nikmalari shakllantirilmoqda. Bundan tashqari, xalq og'zaki ijodining didaktik imkoniyatlarini o'rganish va ularni ta'lim jarayoniga tatbiq etish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda[4]. Bu tadqiqotlar natijasida xalq og'zaki ijodi namunalarining o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirishdagi o'rni va ahamiyati aniqlanmoqda. Umuman olganda, O'zbekistonda boshlang'ich ta'lim tizimini rivojlantirish va o'quvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyatlarini oshirishga

qaratilgan islohotlar davom etmoqda. Bu jarayonda xalq og'zaki ijodi namunalaridan samarali foydalanish ta'lim sifatini oshirishda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda.

Adabiyotlar tahlili: Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijodiy fikrlashni rivojlantirish masalasi zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda dolzarb mavzulardan biri hisoblanadi. Xususan, xalq og'zaki ijodi (folklor)ning didaktik imkoniyatlari ushbu jarayonda muhim o'rin tutadi. Folklor asarlari bolalarning estetik didini shakllantirish, axloqiy qadriyatlarni singdirish va ijodiy tafakkurni rivojlantirishda samarali vosita sifatida e'tirof etiladi. Ismoilov Murodulla Kaxramonovichning tadqiqotida boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijodiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish zaruriyati asoslanib, aniqlovchi tajriba bosqichi natijalari tahlil qilingan[5]. Ushbu tadqiqotda tajriba sinflarida o'quvchilarning 51,2% quyi, 22,5% o'rta va 26,3% yuqori darajada ijodiy fikrlash ko'nikmalariga ega ekanligi aniqlangan. Nazorat sinflarida esa mos ravishda 50,5%, 23,0% va 26,5% ko'rsatkichlar qayd etilgan. Bu esa boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijodiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish uchun didaktik shart-sharoitlarni aniqlashtirish zarurligini ko'rsatadi. Boshqa bir tadqiqotda xalq og'zaki ijodi janrlarining ta'lim va tarbiyadagi didaktik imkoniyatlari tahlil qilinib, ularning zamonaviy ta'lim jarayonida o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy rivojlanishiga ta'siri ochib berilgan. Xalq og'zaki ijodi namunalaridan foydalanish o'quvchilarda ijodiy fikrlashni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega ekanligi ta'kidlangan[6]. Shuningdek, xalq og'zaki ijodidan foydalanib boshlang'ich sinf o'quvchilarining aqliy faoliyatini rivojlantirish bo'yicha olib borilgan tadqiqotlarda folklor asarlari orqali bolalarning axloqiy va estetik rivojlanishiga erishish mumkinligi ko'rsatilgan. Bu esa o'quvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyatlarini oshirishga xizmat qiladi.

Metotologik qism: Ushbu tadqiqotning metodologik asoslari boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijodiy fikrlashni rivojlantirishda xalq og'zaki ijodining didaktik imkoniyatlarini tizimli o'rganishga qaratilgan bo'lib, tadqiqot zamonaviy pedagogika va psixologiya fanlari nuqtayi nazaridan ilmiy-nazariy va eksperimental tahlillar asosida olib borildi[7]. Metodologik asos sifatida bolalar psixologiyasi va ijodiy

tafakkur shakllanishi to'g'risidagi nazariyalar, innovatsion ta'lim texnologiyalari hamda xalq og'zaki ijodining o'quvchilarning estetik, axloqiy va ijodiy rivojlanishiga ta'siri bo'yicha ilgari surilgan ilmiy yondashuvlar asos qilib olindi. Tadqiqotda nazariy va empirik tadqiqot metodlari uyg'un holda qo'llanildi. Nazariy tadqiqot usullari doirasida mavzuga oid pedagogik va psixologik adabiyotlar, ilmiy maqolalar, monografiyalar, xalq og'zaki ijodi namunalarining ta'limiy ahamiyatiga doir ilmiy manbalar tahlil qilindi. Empirik tadqiqot usullari sifatida kuzatish, so'rovnoma, pedagogik tajriba, intervyu, test va eksperimental dars mashg'ulotlarini o'tkazish kabi usullar qo'llanildi[8]. Eksperimental tadqiqot jarayonida boshlang'ich sinf o'quvchilari orasida tajriba va nazorat guruhleri tashkil etilib, xalq og'zaki ijodi namunalaridan foydalanishning ijodiy fikrlashga ta'siri o'rganildi. Tajriba guruhidagi o'quvchilarga xalq ertaklari, maqollar, topishmoqlar, dostonlar hamda matallardan iborat dars mashg'ulotlari olib borilib, ularning ijodiy tafakkuri qanday rivojlanayotgani baholandi. Olingan natijalar nazorat guruhi bilan solishtirilib, xalq og'zaki ijodi elementlaridan foydalanish o'quvchilarning mustaqil va kreativ fikrlashiga qanday ta'sir etishi aniqlandi. Statistik tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, xalq og'zaki ijodi namunalaridan foydalangan holda o'tilgan darslardan keyin o'quvchilarning ijodiy tafakkur ko'rsatkichlari sezilarli darajada o'sdi. Xususan, boshlang'ich sinf o'quvchilarining 60% dan ortig'i dars jarayonida mustaqil ijodiy g'oyalarni ilgari surishga moyillik bildirgan bo'lsa, 75% ga yaqini esa o'z fikrlarini erkin bayon qilish, muammolarga kreativ yechim topish kabi ko'nikmalarni namoyon eta boshlagan. Ushbu natijalar xalq og'zaki ijodi boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun samarali didaktik vosita ekanligini tasdiqlaydi. Tadqiqotning amaliy ahamiyati shundan iboratki, xalq og'zaki ijodidan foydalanish boshlang'ich ta'lim jarayonida o'quvchilarning ijodiy tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shuningdek, natijalar asosida xalq og'zaki ijodining didaktik imkoniyatlarini yanada samarali qo'llash bo'yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqilgan bo'lib, bu boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun amaliy qo'llanma vazifasini o'taydi. Shunday qilib, tadqiqotning metodologik asoslari nazariy tahlillar, empirik tajribalar va statistik tahlillar uyg'unligida olib

borilgan bo‘lib, olingan natijalar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ijodiy fikrlashni rivojlantirishda xalq og‘zaki ijodining didaktik ahamiyatini ochib berishga xizmat qildi.

Natijalar: Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ijodiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish xalq og‘zaki ijodi vositasida samarali amalga oshirilishi mumkin. Aniqlovchi bosqichda o‘quvchilarning ijodiy fikrlash darajasi tahlil qilinib, 50,9% o‘quvchilar quyi, 22,8% o‘rta va faqatgina 26,3% yuqori darajaga ega ekani aniqlandi. Bu esa o‘quvchilarda ijodiy fikrlashni rivojlantirish zaruriyatini ko‘rsatadi. Xalq og‘zaki ijodi asarlari, xususan, ertaklar, maqollar va topishmoqlar o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Ushbu asarlar orqali bolalar milliy qadriyatlar, urf-odatlar va an‘analari bilan tanishib, estetik did va ijodiy tafakkurlarini rivojlantiradi. Ta‘lim jarayonida didaktik o‘yinlardan foydalanish o‘quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini shakllantirishda samarali usul ekani aniqlandi. Didaktik o‘yinlar bolalarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshirib, muammolarni hal qilish va innovatsion yondashuvlarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, etnopedagogik yondashuvlarning ahamiyati ham yuqori bo‘lib, milliy madaniyat va an‘analarni o‘rganish bolalarning ijtimoiy faolligini oshiradi va ularning ijodiy tafakkurini boyitadi. Boshlang‘ich ta‘lim dasturlari tahlil qilinganda, xalq og‘zaki ijodi asarlari o‘quvchilarning axloqiy va estetik rivojlanishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatishi aniqlandi. Shuningdek, o‘quvchilarning kitobxonlik madaniyatini shakllantirish ham muhim omil bo‘lib, bu jarayon orqali ular matnlarni tahlil qilish, xulosa chiqarish va ijodiy yondashish ko‘nikmalarini egallaydi. Umuman olganda, xalq og‘zaki ijodi vositasida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ijodiy fikrlashini rivojlantirish samarali natijalar berishi isbotlandi. Bu esa o‘quvchilarning nafaqat ijodiy tafakkurini rivojlantirish, balki ularni milliy qadriyatlarni anglaydigan, mustaqil fikrlovchi shaxs sifatida shakllantirish imkonini yaratadi. Shu sababli, ta‘lim jarayonida xalq og‘zaki ijodi imkoniyatlaridan keng foydalanish boshlang‘ich ta‘lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Мухокама: Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijodiy fikrlashni rivojlantirishda xalq og'zaki ijodining didaktik imkoniyatlari muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarning ijodiy tafakkurini shakllantirishda xalq og'zaki ijodi namunalaridan foydalanish ularning mustaqil fikrlash, muammolarni tahlil qilish va yechim topish ko'nikmalarini rivojlantirishga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqot jarayonida aniqlovchi tajriba bosqichida boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy fikrlash darajasi quyi darajada 50,9%, o'rta darajada 22,8%, yuqori darajada esa 26,3% ekanligi qayd etilgan. Tajriba-sinov ishlari davomida xalq og'zaki ijodi asosida ishlab chiqilgan metodik yondashuvlar qo'llanilganda, yuqori darajadagi o'quvchilar ulushi 42,1% ga yetgani, bu esa dastlabki natijalarga nisbatan 15,8% ga ortganligini ko'rsatdi. Xalq og'zaki ijodi, jumladan, ertaklar, maqollar, topishmoqlar va dostonlar o'quvchilarning nafaqat ijodiy tafakkurini rivojlantirish, balki ularning nutq madaniyatini oshirish, estetik didini shakllantirish va ijtimoiy ongini rivojlantirishda ham samarali vosita hisoblanadi. Tadqiqot davomida xalq og'zaki ijodi elementlarini o'quv jarayoniga kiritish orqali o'quvchilarning qiziqishlari ortgani va ta'lim jarayonida faol ishtirok etishlari ta'minlangani kuzatildi. Shuningdek, xalq og'zaki ijodi namunalarining didaktik imkoniyatlari xorijiy pedagogik tajribalarga ham tayanib o'rganildi. Xususan, John Deweyning konstruktivistik ta'lim nazariyasiga ko'ra, o'quvchilarni o'z bilimlarini faol ravishda shakllantirishga yo'naltirish muhimdir. Lev Vygotskyning madaniy-tarixiy rivojlanish nazariyasi ham ta'lim jarayonida ijtimoiy-madaniy omillarning o'rni katta ekanligini ta'kidlaydi. Shu nuqtayi nazardan, xalq og'zaki ijodi namunalarini o'quv jarayoniga integratsiya qilish orqali o'quvchilarning ijtimoiy va madaniy kompetensiyalarini rivojlantirish imkoniyati mavjud. O'zbekiston ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar, xususan, 2030-yilgacha bo'lgan milliy ta'lim dasturida ta'lim jarayonida innovatsion yondashuvlarni joriy etish va o'quvchilarning ijodiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish masalalariga alohida urg'u berilgan. Bu esa xalq og'zaki ijodi namunalarini ta'lim jarayoniga tatbiq etish orqali ilg'or metodikalarni shakllantirish uchun mustahkam asos yaratadi. Kelgusida ushbu mavzu doirasidagi tadqiqotlar doirasini kengaytirish hamda xalq og'zaki ijodining

raqamli ta'lim vositalari bilan uyg'unlashgan metodlarini ishlab chiqish dolzarb masala bo'lib qolmoqda. Shu sababli, xalq og'zaki ijodining didaktik imkoniyatlarini zamonaviy texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish orqali boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy tafakkurini yanada rivojlantirish mumkinligi taxmin qilinmoqda.

Xulosa: Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijodiy fikrlashni rivojlantirishda xalq og'zaki ijodining didaktik imkoniyatlari muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ertaklar, maqollar, topishmoqlar va dostonlardan foydalanish o'quvchilarning mustaqil fikrlash, tahliliy yondashuv va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Sinov-tajriba ishlari natijalariga ko'ra, xalq og'zaki ijodi asosida ishlab chiqilgan metodik yondashuvlar o'quvchilarning ijodiy tafakkurini oshirishda samarador ekani aniqlandi. Tadqiqot davomida xalq og'zaki ijodining pedagogik ahamiyati xorijiy va mahalliy ilmiy nazariyalar bilan solishtirildi. O'zbekistonda ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar ushbu yondashuvning dolzarbligini tasdiqlaydi. Kelajakda xalq og'zaki ijodi elementlarini zamonaviy texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish orqali ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish va o'quvchilarning ijodiy tafakkurini yanada rivojlantirish muhim vazifalardan biri bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Abdrimov I. Boshlang'ich sinf o'quvchilari kreativ fikrlashini rivojlantirishning pedagogik va metodik asoslari // "педагогическая акмеология" международный научно-методический журнал. – 2024. – Т. 2. – №. 10.
2. Qo'lmuminov U. S. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining kreativ fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish jarayonini modellashtirish metodikasi // Inter education & global study. – 2024. – №. 5. – С. 206-213.

3. Hasanova S. K. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining pirls topshiriqlari asosida savodxonlik darajasini oshirish //Inter education & global study. – 2024. – №. 4 (1). – С. 166-177.
4. Normamatova F., Eshboyeva S. Q. Boshlang 'ich sinf o 'quvchilarida kreativ qobiliyatlarni rivojlantirishda o 'qituvchining o 'rni //problems and solutions of scientific and innovative research. – 2024. – T. 1. – №. 6. – С. 272-276.
5. Samadova D. Boshlang 'ich sinf o 'quvchilarini kreativ fikrlashga o 'rgatishning pedagogik va psixologik xususiyatlari //problems and solutions of scientific and innovative research. – 2025. – T. 2. – №. 1. – С. 127-132.
6. Murodova Q. Boshlang 'ich sinf o 'quvchilarida ijodiy va kreativ tafakkurni rivojlantirishning innovatsion yo 'llari //exploring new horizons in education and academic research. – 2025. – T. 1. – №. 1. – С. 427-431.
7. Ergashbayev S. Yoshlarning ma'naviyat dunyoqarashini rivojlantirishda uzluksiz ta'lim jarayonlarining o'rni (rivojlangan davlatlar tajribasi misolida) //Universal xalqaro ilmiy jurnal. – 2025. – T. 2. – №. 2. – С. 3-9.
8. Saida M. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish //international scientific innovation research conference. – 2024. – T. 1. – №. 1. – С. 175-180.